

TURINYS

05

Ivadas
Bill Niven

25

01 Skyrius
Sascha Hovind

54

02 Skyrius
Bill Niven

83

03 Skyrius
Jann M. Witt

107

04 Skyrius
Christian Lotz

128

05 Skyrius
Rüdiger Stutz

155

06 Skyrius
Jann M. Witt

187

07 Skyrius
Michael Ennis

217

08 Skyrius
Bill Niven

241

09 Skyrius
Karina Berger

265

10 Skyrius
Stephen Brockmann

283

11 Skyrius
Axel Bangert

303

12 Skyrius
Eric Langenbacker

PRIEDAI

331

Santrumpų sąrašas

333

Bibliografija *Wilhelm Gustloff* katastrofos tema
Michael Ennis

346

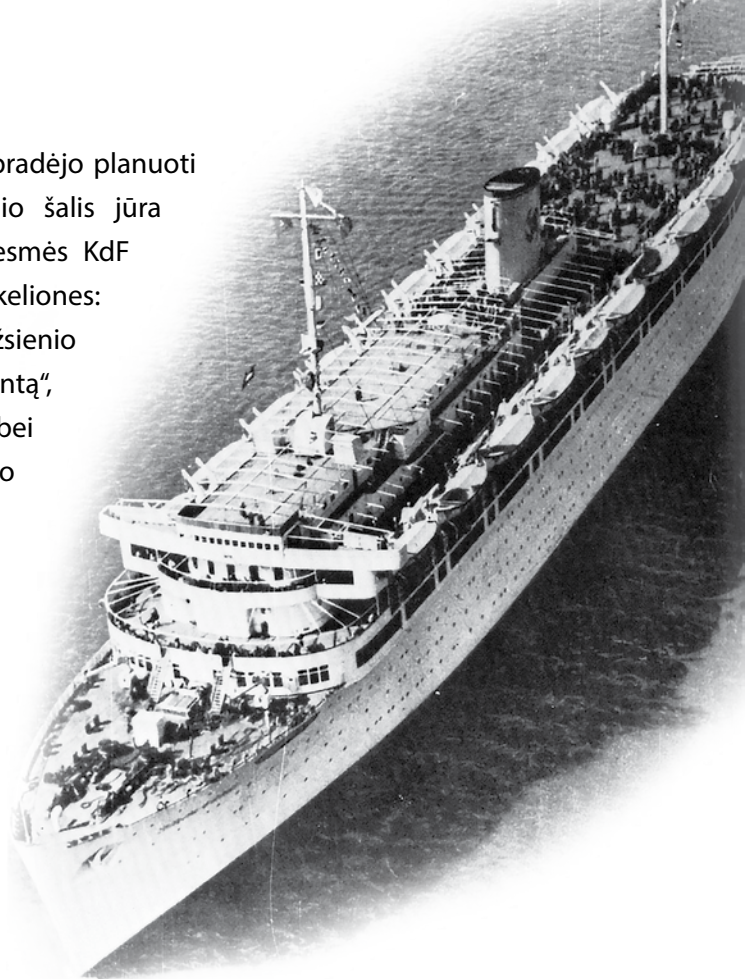
Trumpai apie autorius

ėmėsi plėsti savo veiklos sritis ir pradėjo planuoti keliones jūra. Kelionės į užsienio šalis jūra KdF darbe buvo sėkmingos. Iš esmės KdF organizavo dviejų skirtingų tipų keliones: vienose keleiviai galėjo lankytis užsienio šalių krante, tai buvo „kruizai po Atlantą“, kai laivai sustodavo Portugalijoje, bei „Viduržemio jūros kruizai“, kai buvo galima pamatyti Italiją, o nuo 1938 m. ir Graikiją, Ispaniją, Libiją bei Jugoslaviją. Kitos kelionės jūra buvo organizuojamos be išlipimo į krantą. Jos ir trukdavo trumpiau, tai buvo kelionės iki Vaito salos^a arba savaitę trunkančios vadinamosios „Norvegijos kelionės“.

„Norvegijos kelionėmis“ labiau nei kitomis buvo stengiamasi pabrėžti socialinės gerovės didėjimą.

Laivai plaukdavo palei Norvegijos krantą tuo pačiu maršrutu, kuriuo kadaise plaukė Vokietijos kaizerio Vilhelmo II karališkoji

jachta *Hohenzollern* – kelionių programoje apie tai būdavo rašoma ryškiu šriftu. S. Baranovskis^b cituoja tokią keleivių reakciją į šią gerovės iliuziją: „Dabar, valdant Hitleriui, visi mes kaizeriai“²⁴. Tik kilmingais ponais staiga tapusiems keleiviams nebuvo leidžiama išlipti į krantą. Ir net dėl keleto priežasčių: problemų būta dėl vizų, be to, organizatoriai bijojo, jog gali kilti keleivių nemalonių susidūrimų su norvegais arba susitikimų su išvykusiais į Norvegiją tautiečiais, kurie nepritarė nacistų režimui. Būgštaujant, kad keleiviai nesielgtų netinkamai ir nekritikuotų nacistų politikos, jiems sekėti į laivą būdavo siunčiami slaptųjų tarnybų darbuotojai. Matyt, bijota, kad kontaktai su Norvegijos gyventojais, kurių bendras gyvenimo lygis buvo gerokai

Vokietijos keleivinis laivas *Wilhelm Gustloff*. Kelionė po Viduržemio jūrą.

aukštesnis²⁵ ir kurie mėgavosi demokratijos laisvėmis, gali greitai sugriauti iliuziją apie pranašesnę už visus vokiečių „tautinę bendruomenę“.

O Portugalijoje, Italijoje ir Ispanijoje keleiviai galėjo išlipti. Vokietijos Darbo fronto^c spaudos skyriaus vadovas, itin daug rašęs ir į žurnalą *Arbeitertum*, Hansas Biala (Hans Bialla), pavyzdžiui, pabrėžė laivo keleivių ir vietos gyventojų susitikimų svarbą. Matyt, turėdamas galvoje šių šalių fašistinius režimus, jis teigia, kad dėl daugybės vokiečių bendrumų su italais ar portugalais turėtų atsirasti nauja tautų draugystės forma:

[...] begalinė Tėvynės meilė, siekis palaikyti tvarką ir švarą bei kurti apsiginti gėbančios šalies įvaizdį. Taip nuo abipusės pagarbos prasideda tautų tarpusavio supratimas, iš kurio galėtų imti pavyzdį tie, kurie susėdę dešimtmečiais mėgina išrasti nerealias teorijas²⁶.

Viena vertus, toks aprašymas, kaip atostogautojai susipažįsta su svetima kultūra, kaip žavisi egzotiškais dalykais ar ragauja nepažįstamų maisto produktų, primena šiandieninio moderniojo turizmo reklamą. Kita vertus, jame labai ryški ideologinė pusė, kai mėginama įgelti politiniams priešininkams, šiuo atveju – Tautų Sąjungai, iš kurios nacistinė Vokietija buvo išstojus. H. Biala teigia, kad KdF organizuojamos kelionės yra daug natūralesnis būdas suartėti tautoms ir vaizduoja, kaip nuoširdžiai keliautojus pasitiko Italijos gyventojai, kai laivas sustojo Neapolyje.

Be to, vokiečių turistai, lankydami tokiose šalyse, o ypač jų miestuose, galėjo įsitikinti savo tariamu pranašumu. Matydami, kokiomis sąlygomis gyvena vargingesni kitų šalių miestų gyventojai, dauguma keliautojų imdavosi lyginti Vokietijos ir tų šalių gyvenimo kokybę. „Nacionalsocializmui tai pati geriausia propaganda, tereikia parodyti vokiečiams, kaip gyvena italai,“ – rašoma vienoje slaptųjų tarnybų ataskaitoje²⁷. Gali būti, kad daugelis keliautojų kartu prisimindavo ir tai, kaip jiems teko gyventi Vokietijoje iki 1933-ųjų, taigi šie kontrastai padėjo įsitikinti, kad Vokietijoje gyvenimas gerėja.

Per vasaros sezoną KdF laivai dažniausiai plaukdavo į Norvegiją, Madeirą ar Viduržemio jūrą. Žiemą taip pat buvo organizuojami kruizai „aplank Italiją“. Todėl iš Hamburgo uosto rudenį laivai išplaukdavo į Madeirą, paskui – į Lisaboną ir Genują. Žiemos kruizams keleiviai iš Vokietijos į Italiją buvo vežami traukiniais. Pavasarį laivai vėl grįždavo į Hamburgą.

a Angl. Isle of Wight – sala Lamanšo sąsiauryje – vert. pastaba.

b Shelley Baranowski – anglų istorikė, Kembridžo universiteto profesorė – vert. pastaba.

c Vok. Deutsche Arbeitsfront, sutr. DAF – buvo Vokietijos profesinė sąjunga, kurią prižiūrėjo nacistai – vert. pastaba.

padalyta į du tarp savęs susijusius „aukštus“, kuriuos autorius aprašo taip: „Viršuje tie [romanai] su priedais, o apačioje *Echoloto* medžiaga. Šimtaprocentinis meno kūrinys“¹⁸.

Nors V. Kempovskio kūrybai būdinga varijuojanti vaizdavimo formų gausa, pagrindinis jo kūrybos struktūros principas pasirodė esąs montažas.

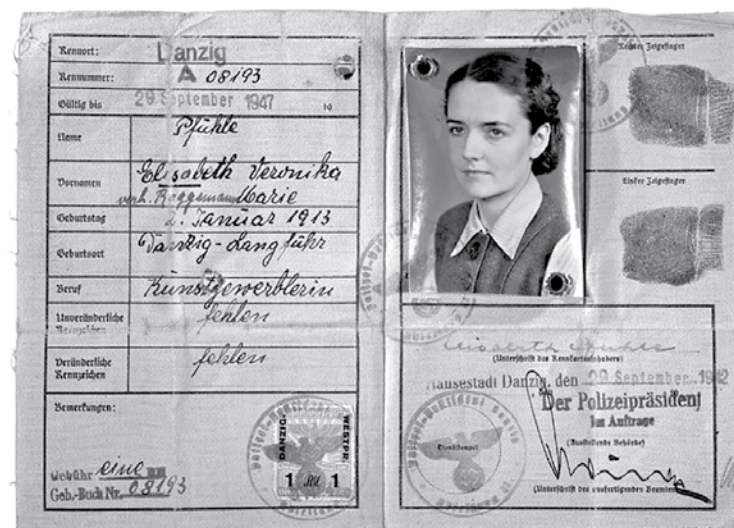
Ši laisva pasakojimo forma, išreiškianti neautoritarinę pedagoginę poziciją, kurią V. Kempovskis išsiugdė dirbdamas pradinės mokyklos mokytoju, leidžia autoriui pateikti faktus be jokio interpretavimo¹⁹. Ankstyvuosiuose V. Kempovskio kūrinuose, kuriuose jis naudojo montažo techniką, pavyzdžiui, pasakojime *Im Block* (1969)^a ir romane *Tadellöser & Wolff* (1971)^b, daug vietos užima autoriaus asmeniniai prisiminimai – „paties pareiškimai“ („Eigenstatements“). Vėlesniuose tekstuose siekdamas išgauti tam tikrą mišrią formą jis papildomai integruoja „kitų pareiškimus“ („Fremdstatements“) – raštiškus ir žodinius kitų žmonių liudijimus, surinktus iš interviu, laiškų, fotografijų ir laikraščių. Vėliau V. Kempovskis išleido nemažą publikacijų su liudininkų pasakojimais, kurias išskirtinai sudarė tik „kitų pareiškimai“. Tokiose knygoje, kaip *Haben Sie Hitler gesehen?* (1973), *Immer so durchgemogelt* (1974) ir *Haben Sie davon gewußt?* (1979)^c, pateikti tik įvykių liudininkų atsakymai į klausimus, turėjo būti atsvara privatiems, subjektyvia forma parašytiems romanams²⁰. Kūrinyje *Echolotas* (1993), kuris buvo sumanytas kaip „kolektyvinis dienoraštis“, pavienius balsus sujungdamas į laiškų, dienoraščių, ir fotografijų formą V. Kempovskis stengiasi rasti vieną „bendrą liudijimą“ apie Antrojo pasaulinio karo metą ir taip tam tikra prasme pateikia ankstesniųjų tekstų loginę tąsą. Šio didelės apimties projekto, jungiančio daugiau kaip dešimt tomų ir turinčio daugiau kaip 6000 puslapių, pirmosios dalies publikacija 1993 m. buvo labai sėkminga²¹. Tam tikslui V. Kempovskis dar 1980 m. įsteigė autobiografinių dokumentų archyvą, kuris apima tūkstančius laiškų, užrašų knygelių, dienoraščių ir fotografijų²².

V. Kempovskio literatūrinio metodo pagrindą sudaro faktų ir fikcijos mišinys. Kai kada į grožinės literatūros kūrinius jis integruoja dokumentinę medžiagą, o kai

a Liet. Kameroje – vienas pirmųjų V. Kempovskio kūrinių, kuriame jis aprašo asmeninę patirtį, kai tuoj po karo pateko į sovietinį priverstinių darbų lagerį (V. Kempovskis, jo brolis ir motina buvo apkaltinti „šnipinėjimu“ ir nuteisti daugeliui metų už tai, kad mėgino nuo sovietų plėšikavimo apginti šeimos turta). Lageryje jam ne kartą savaites teko praleisti karceryje – tų dienų išgyvenimai ir atsiskleidžia apysakoje *Im Block* – vert. pastaba.

b *Tadellöser & Wolff* – V. Kempovskio autobiografinis romanas, kuriame jis pateikia 1938–1945 m. įvykius ir savo vaikystės bei jaunystės atsiminimus. Publikuotas 1971 m., jis yra ketvirtasis romanas V. Kempovskio devynių romanų serijoje, kuri pavadinta *Deutsche Chronik* – vert. pastaba.

c *Haben Sie Hitler gesehen?* (1973), *Immer so durchgemogelt* (1974) ir *Haben Sie davon gewußt?* (1979) – skirtingos literatūrinės formos knygos V. Kempovskio devynių romanų serijoje *Deutsche Chronik* – vert. pastaba.

Elizabetos Veronikos Pfulės (*Elisabeth Veronika Pfühle*), gyvenusios Gdanske (*Dancige*), pasas.

Pabėgėlio pasas Nr. 183511 išduotas Žemutinėje Saksonijoje 1949 m.

kuriuos kuria tik pagal dokumentus. Projektą *Echolot* V. Kempovskis laiko ne istorijos, bet literatūros kūriniu: „Ne, iš tiesų, aš savęs nelaikau istoriku. Koliažas yra literatūros žanras, net jeigu jį kuria tas, kuris iš didžiulės medžiagos masės išsirenka tekstus, juos komponuoja, pats slepiasi už jų ir yra beveik nematomas. *Echolotas* pirmiausia yra literatūros kūrinys, nors ir paremtas istoriniais šaltiniais“²³. Išsamiai šį kūrinių analizavusi *Carla Damiano* taip pat įvertino meninio montažo metodą ir *Echolotą*